

57. Részletek a Bolyai Tudományegyetem pártbizottsága megbízásából készült jelentésből. Kolozsvár, 1954. december – 1955. március.

A Bolyai Tudományegyetem R. M. P. alapszervezetének büroja 1954. december hó folyamán Csehi Sára, Tóth Sándor és Weiszmann Endre elvtársakból álló háromtagú kollektívát bízott meg azzal, hogy a nemzeti kérdéssel foglalkozó karicsoport-gyűlések jegyzőkönyvei felhasználásával jelentést készítsen arról, hogyan jelentkezik egyetemünkön a nacionalizmus elleni harc, milyen problémák merülnek fel az együttélő népek barátságának elmélyítésére és megalapozására irányuló munkákkal, az egyetemen folyó internacionalista neveléssel kapcsolatban.

A feladat megtárgyalása során a kollektívában az a vélemény alakult ki, hogy a kérdést nem lehet elszigetelten csak Bolyai viszonylatban felmérni, mert az szerves összefüggésben van a kérdés városi sőt országos viszonylatban való jelentkezésével. Ennek megfelelően az alapszervezeti büro képviselőjével egyetértésben a kollektíva megegyezett abban, hogy munkája során szem előtt tartja a kérdésnek a Bolyai Egyetemen való jelentkezését, a kérdés egyetemen kívüli összefüggéseivel és igyekszik nemcsak az egyetemre korlátozódó, de általánosabb jellegű javaslatokat is tenni, amelyek egész ilyen irányú politikai munkánk megjavítását hatékonyabbá tételét szolgálhatják.

E munkáról a kollektíva a következőkben számol be: [...] ¹

Jelentésünk nem abból a célból íródott, hogy bizonyos konkrét hiányok, mulasztások esetenkénti orvoslását eszközölje ki.

Jelentésünk célja az, hogy felhívja a figyelmet: milyen természetű problémák foglalkoztatják a magyar értelmiség különböző csoportjait, nehezítik meg a magyar értelmiség internacionalista nevelését, az, hogy adatokat szolgáltatson *általános konklúziók* levonására.

Ebből a szempontból pedig – nézetünk szerint – nem csak az fontos, hogy mi az objektív tényállás, hanem az is, hogy hogyan tükröződik ez az emberek tudatában, mit tudnak az emberek, hogyan kommentálják a maguk szubjektív módján a dolgokat. [...] ²

Anyagunk arra mutat, hogy ezt a helyzetet jelentős mértékben határozza meg az a tény, hogy pártunknak a nemzeti kérdésben folytatott helyes politikája, az egyes szervek, intézmények stb. gyakorlati vezetésében gyakran deformálódik. Nemcsak lent, de nem egyszer politikai vezetőszerveink munkájában is (minisztériumok, néptanácsok esetleg egyes pártszervek is stb.) észlelhetők helytelen intézkedések, káros magatartások, amelyek a nemzeti kisebbségek sajátos problémái iránti közömbösségből, megnemértésből, vagy egyszerűen bürokratikus munkamódszerből fakadnak. (Egyes esetekben azonban ellenséges elemek provokatív tevékenységére is következtethetünk.) Az ilyen eljárások aztán nemzeti jellegű sérelmeket váltanak ki a nemzeti kisebbségek sorában, ami bizalmatlanságot szül és a nacionalizmus számára készíti elő a talajt. Párttag elvtársaink éppen az ilyen természetű problémákkal szemben felfegyverzetlenek, minthogy ilyen esetekben a kérdés elméleti megvilágítása vajmi keveset jelent, amíg a hibás intézkedés érvényes marad, vagy fennáll a helytelen, rosszhatást keltő magatartás.

Ez a helyzet arra utal, hogy a magyar nacionalizmus elleni sikeres harc kulcsa a párt nemzeti politikájának következetes alkalmazása állami szerveink munkájában, a következetes harc a párt helyes politikája mindennemű deformálása ellen. [...] ³

1 A kihagyott részben a munkamódszerről van szó.

2 Kihagytuk a 2. alfejezetet, melyben a feltárt anyaggal kapcsolatos állásfoglalás kérdéséről van szó, és a három szerző közt lefolyt vita ismertetését.

3 A kihagyott részben felvázolják a törzsanyag felépítését.

*I. A romániai magyar értelmiségi és a Magyar Népköztársaság.
Az RNK – és az MNK kapcsolatok egyes kérdései.*

Kétségtelen tény, hogy a magyar értelmiségi réteg bizonyos csoportjaiban élnek és hatnak még a magyar nacionalizmus legnyitabb, legreakciósabb eszméi, a magyar irredentizmus eszméi. Bizonyos, hogy egyetemi ifjúságunk sorában is akadnak még olyanok, akik nem mentesek ettől a fertőzéstől. Ezek Erdély hovatarozása kérdésének rendezését a legátlátszóbb rasszizmus és magyar sovinizmus szempontjából vitatják (a magyarság „nemzeti felsőbbrendűsége” „magasabb kultúrája” a román néppel szemben, a „történelmi jogok” stb.) Persze ezt a demagógiát nyíltan nem úzhetik és lényegében eléggé elszigeteltek ezek az elemek, de veszélyességüket nem szabad lebecsülnünk, mert az ügyesebbje olyan megtévesztő jogi „érvekkel” is operál, hogy a bécsi diktátumhoz hasonlóan imperialista jellegű diktátumok a versaillesi és a trianoni diktátumok is. Tehát a bécsi diktátummal együtt ezeket is meg kellett volna semmisíteni stb.

Ezek az elemek a Magyar Népköztársaságban nem a szocializmust építő országot látják, amely elsősorban ítéli el az irredentizmust, hanem elsősorban nacionalizmusuk tárgyát. A Magyar Népköztársaság sikereiben a „felsőbbrendű” magyar nemzet sikereit látják és ezek megannyi érvek lesznek nacionalizmusuk számára. A Magyar Népköztársaság sikerei (vélt, vagy reális sikerei) számukra azért fontosak, hogy ezek világánál a Román Népköztársaság elmaradottságát bizonygassák, nehézségeit felnagyítsák, s így szítsák az elégedetlenséget a román állam iránt. [...] ⁴

Úgy gondoljuk, hogy az az álláspont, amely a MNK. iránti fokozott érdeklődést, szeretetet összegeyztetethetőnek tartja a Román Népköztársaság iránti hazafiúi ragaszkodással – becsületes álláspont és elvileg nem eshet kifogás alá. A gyakorlatban aztán ez úgy alakul, hogy kivédhetetlenül jelentkeznek a RNK–MNK összehasonlítások (amiben még szintén nem találhatunk kivétnevalót). De ezek az összehasonlítások az utóbbi években, 1953 óta komoly problémákat vetnek fel a romániai magyar értelmiségi előtt.

Ezt az egyik elvtárs a következőképpen foglalta össze:

[...] ⁵ Tekintettel arra, hogy ritka az olyan romániai magyar család, amelynek többé-kevésbé közeli rokonai, vagy közvetlen barátai ne élnének Magyarországon – elég nagyra rúg az olyanok száma, akik elégedetlenek azzal a helyzettel, hogy a két ország közötti határ mind ezideig leküzdhetetlen akadályát képezi annak, hogy hozzátartozóikat meglátogathassák, vagy felkereshessék őket. [...] ⁶

Magyar értelmiségi körökben elég általános az elégedetlenség a két ország közötti kulturális kapcsolatok szűk, az igényeknek meg nem megfelelő volta miatt.

Egyesek úgy látják, hogy államunk hivatalos szervei részéről bizonyos óvatosság, bizalmatlanság nyilvánul meg ezen a vonalon, és úgy vélik, hogy ez nem erősíti magyar értelmiségiek bizalmát az RNK állama iránt. ⁷

4 A kihagyott részben részletezik a romániai magyar értelmiség és a Magyar Népköztársaság kapcsolatát.

5 A kihagyott részben az illető értelmiségi szembeállítja a két országot, ugyanis „az MNK rádiójából, sajtójából tudomást szerzünk olyan hiányosságokról, amit ott nyíltan felvetnek, amihez hasonlóak nálunk is szépszerével vannak, de mi hallgatunk róla. Ott mélyremenően, őszintébben tárják fel a hibákat, mi pedig gyakran csak kerülgetjük, vagy egyenesen elhallgatjuk”, emellett Magyarországon például már lehet Molnár Erik történészt nyíltan bírálni, míg Romániában Mihai Roller történészt nem. A továbbiakban kifejti, hogy csak azok esetében fordulhat elő a két ország „egészségtelen összehasonlítása”, akik „elméleti felkészületlenségük folytán hajlamosak a nacionalizmus burkolt formáinak kritikátlan-öntudatlan átvételére”.

6 Olyan vélemények is elhangzanak – olvashatjuk a kihagyott részben –, hogy a „burzsoá rendszer” idején sokkal könnyebb volt Magyarországra utazni, mint jelenleg.

7 A kihagyott részben a kulturális termékek (lapok, folyóiratok, szépirodalmi- és szakkönyvek) behozatalának

A magyarországi könyv-, és sajtótermékekkel való ellátásunk a múlt évben érezhetően romlott, az utóbbi hetekben pedig egyenesen problematikussá vált. Ma már ott tartunk, hogy a magyarországi napi és heti lapok, valamint folyóiratok egyáltalán meg sem kaphatók könyvkereskedéseinkben és kioszkjainkban. A Bolyai Egyetemen a Szabad Népre, Irodalmi Újságra, Csillagra, Élet és Tudományra, Ifjú Technikusra stb. egyénileg előfizetők 80–90%-ának 1955-re szóló előfizetését nem fogadták el. Sőt intézményeink, tanszékeink, irodalmi szerkesztőseink magyarországi lapigénylését is csak kis töredékben teljesítik és ezzel nagy mértékben megfosztják ezeket az intézményeket attól, hogy munkájuk megjavításához felhasználják e folyóiratoknak a magyar kultúrmunkások számára sok szempontból nélkülözhetetlen anyagát.

Könyv és lapterjesztő szerveink a magyarországi folyóiratok és könyvek nagymértékű csökkenését valutáris problémákkal magyarázzák. Meg kell jegyezzük, hogy az érdekelték túlnyomó többségét ez a magyarázat nem elégíti ki. Az elégedetlenség ezzel a helyzettel szemben olyan arányokat ölt, hogy a magyar sajtótermékek sajátos indexéről beszélnek elégtelenül. [...] ⁸

2. A romániai magyar értelmiségiek problémái a Magyar Autonóm Tartomány létrehozásával és szerepével kapcsolatban

[...] ⁹ Mi foglalkoztatja a magyar értelmiségieket a Magyar Autonóm Tartománnyal kapcsolatban?

Egyrészt (főként a Magyar Autonóm Tartománybelieket) az foglalkoztatja, hogy immár harmadik éve késlekedik az Autonóm Tartomány 1952 nyarán beígért statútuma. ¹⁰

Másrészt (főként a más tartomány-belieket) az a kérdés foglalkoztatja, hogy a Magyar Autonóm Tartomány létrehozása nincs-e rovására a Magyar Autonóm Tartomány területén kívül élő romániai magyar tömegeknek (akik a romániai magyarság nagyobbik részét teszik ki).

Idevonatkozóan az összegyűjtött anyagot a következőkben foglalhatnánk össze:

– Az emberek azt várták, hogy a Magyar Autonóm tartomány létrehozása a magyar nemzeti kisebbség jogainak kiteljesítéséhez fog vezetni. Ezzel szemben, az azóta eltelt időben számos olyan jelenséggel találkoztak, ami ennek ellenkezőjére utal.

A sajtó, a brosúrák a Magyar Autonóm Tartomány létrehozásának jelentőségét abban mutatták ki, hogy a Magyar Autonóm Tartomány léte biztosítja a magyar nyelv használatát, biztosítja a magyar kultúra felvirágzását a Román Népköztársaságban. [...] ¹¹

Úgy néz ki, hogy bizonyos körök a Magyar Autonóm Tartomány létrehozását megkísérik olyan törekvések takarójául felhasználni, amelyek például Kolozsvár kétnyelvű jellegének, Kolozsvár történelmileg kialakult magyar kultúrcentrum jellegének felszámolására irányulnak.

Ezt az aggályukat a következő jelenséggel indokolják:

a) A magyar nyelvhasználatnak korlátozására irányuló törekvések.

akadozása, sőt olykor korlátozása mellett a magyarországi ösztöndíjak hiányáról van szó.

8 Kihagytuk azt a részt, melyben ismét csak a „burzsoá rendszer” alatti viszonyokkal hasonlítják össze a jelenlegit. Ugyancsak kimaradt az ehhez a fejezethez készített függelék.

9 A kihagyott részben azt fejtegetik a szerzők, hogy „a reakció” igyekszik „deformálni, kikezdeni, elsikkasztani, meghamisítani.” a pártnak a kisebbségi kérdés megoldására irányuló törekvéseit és ez „különösen világosan jelentkezik a Magyar Autonóm Tartomány esetében”.

10 Az új, 1952-es alkotmány valóban kilátásba helyezte a MAT statútumának elkészítését, ám azt – bár a Fazekas János-vezette Nemzetiségi Bizottság elkészítette – sohasem emelték törvényerőre.

11 A kihagyott részben azt fejtegetik, hogy korábban az erdélyi magyarság kisebbségi jogainak gyakorlása nem korlátozódott egy tartományra, hanem általános volt, most azonban számos jelenség arra utal, hogy a joggyakorlás csak a MAT területére korlátozódik.

– Ezek közt is elsősorban, mint legszembeötlőbb jelenség, Kolozsvár kétnyelvű cégtábláinak kicserélése román nyelvű cégtáblákkal. Megállapítható, hogy ez a kolozsvári magyar dolgozók legszélesebb köreiből is megütközést keltett. S ha egyesek hajlandók ezt a jelenséget egy országos intézkedés mechanikus, bürokratikus végrehajtása eredményeként tekinteni, tehát nem céltudatos román sovinizta törekvést látni benne, úgy mások felvetik azt, hogy itt súlyos összegeket költöttek arra, hogy Kolozsvár külső arculatát megváltoztassák, romanizálják és párhuzamot vonnak ez intézkedés és a román nacionalizmusnak a burzsoá-földesúri rendszer idején történt hasonló megnyilvánulásai között.

Mindenesetre tény az, hogy ez az intézkedés jelentős politikai károkat okozott városunkban, hozzájárult ahhoz, hogy a magyar dolgozók számottevő rétegeiben csökkentse a bizalmat népi demokratikus rendszerünk nemzetiségi politikája iránt.

– A magyar nyelv használatának korlátozására irányuló törekvést látnak abban, hogy a közügyek intézésében a magyar nyelvet gyakran mellőzik. Kolozsváron és a vidéken is gyakori eset, hogy az alkotmány betűjével ellentétben, az állami hivatalnokok nem értik meg a lakosság egy részének anyanyelvét, nem tudnak magyarul. Egyes hivatalokban nem fogadják el magyarnyelvű beadványt, arra hivatkozva, hogy nem értenek magyarul. Az ügyes-bajos dolgát intéző egyszerű ember ilyen körülmények között filléreit beadványa lefordítására kell költse. [...]¹²

– Sokan azon ütköznek meg, hogy míg a múltban gyűléseinken nagy gondot fordítottak a kétnyelvűsége, addig napjainkban egyre inkább kialakulóban van az a szokás, hogy a gyűléseken csak románul beszélünk, tekintet nélkül arra, hogy a magyarok egy része nem ért románul. Még súlyosabb eset az, amikor pártfórumaink nem fordítanak kellő gondot arra, hogy magyar anyanyelvű alapszervezetekben (Bolyai, magyar középiskolák stb.) a különböző pártdokumentumokat magyar nyelven dolgozzák fel. [...]¹³

– Kolozsváron a magyar aktivistáknak nagy része nem tud magyarul, mentegetőzik és inkább románul beszél, ha pedig mégis magyarul szólal fel, kerékbe töri, rontja a magyar nyelvet a „plán”-nal a „szárcsinák”-kal „angazsamentek”-kel, a román mondatszerkesztéssel stb. [...]¹⁴

b) Különösen történész irodalmár és művészeti körökben régóta okozza beszéd tárgyát Kolozsvár történelmi műemlékeinek elhanyagolása. Egy beszélgetés során egyik múltbeli demokratikus magatartásról is ismert hozzáértő tucatnyi olyan kastélyt, polgárházat sorolt fel, amelyek, vagy a városban, vagy pedig a vidéken pusztulóban vannak. Ezeket – mint mondotta – fillérekért, – a néptanács megfelelő alapja egy kis töredékéből restauráltatni lehetne, e helyett az összegeket másra költik, vagy el sem költik, ezek az értékes műemlékek pedig hamarosan helyrehozhatatlanul elpusztulnak, mert nincs gazdájuk, mert a műemlékbizottság nem törődik ezekkel. Az illető szakember elvetette azt a véleményt, hogy itt egyszerű bürokratikus felelőtleneségről lenne szó. Szerinte ennek a hanyagságnak az a magyarázata, hogy ezek a pusztuló műemlékek magyar jellegűek. [...]¹⁵

c) Míg általában a műemlékek kérdése egy szűkebb értelmiségi réteget foglalkoztat, az egyik idetartozó jelenség (a volt református kollégium udvarán folyó építkezés) ma már a város

12 Ezért aztán – olvashatjuk a kihagyott részben – az ilyen hivatalokat ellepik a volt ügyvédek, akik drága pénzért fordítják románra az iratokat.

13 A jelentés szerzői zárójelben megjegyzik, hogy épp a Bolyai egyetem esetében a fenti állítás fordítottjára is tudnak példát, amikor egy gyűlés csak magyar nyelven folyt le.

14 A jelentés szerzői zárójelben megjegyzik, hogy az aktivistáktól elvárható, hogy mindkét nyelvet jól beszéljék.

15 A szerzők nem tudják eldönteni, hogy ez az állítás igaz-e, de úgy vélik, hogy általában „minden olyan közbeszéd tárgyát képező kérdést, melynek nacionalista éle lehet, tárgyalja meg sajtónk a nyilvánosság előtt. Ez nagymértékben hatálytalanítaná a nacionalista izgatók demagógiáját.”

szinte egész magyar közvéleményét foglalkoztatja, s lassacskán nyílt botrányra fajul. Arról van szó, hogy egy történelmi műemlék-egység közepében, a Szabó-bástya, a Farkas utcai református templom, a volt református kollégium régi konviktus-épülete és a volt református kollégium iskola épülete közé az iskola épület udvarán egy modern többemeletes diákotthont szándékoznak felépíteni, ami teljesen megbontaná ezt a történelmi műemlék egységet, amelyhez a történelem és a magyar irodalom számos haladó emléke fűződik. (Budai Nagy Antal, erdélyi huszitizmus, Apáczai Csere János kolozsvári tevékenysége. Számos nagy író és tudós diákoskodott a református kollégiumban stb.)

Ez az építkezés még terv volt csupán, amikor az iskola igazgatósága és szülői bizottsága lépéseket tett az illetékes fórumoknál, hogy megakadályozza az építkezést. Ezideig minden közbenjárás ebben az ügyben hiábavalónak bizonyult. Úgy néz ki, hogy az építkezést nagy befolyással rendelkező körök, vagy személyek forszírozzák. Jellemző, hogy amikor az iskola vezetői először felvetették az ügyet a Párt tartományi bizottságánál, az illetékes elvtársak megegyeztek abban, hogy az építkezést nem szabad megengedni, de néhány nap múlva közölték az iskolaigazgatóval, hogy nem lehet megakadályozni, bele kell törödni az építkezésbe. Ekkor szülőkből és tanárokból álló delegáció utazott Bukarestbe, ahol az Oktatásügyi Minisztérium elutasította kérésüket, mire felkeresték Roller elvtársat a Központi Bizottságnál, aki nem fogadta a delegációt, e helyett a delegáció Roller elvtárs titkárával tudta csak közölni kérését, aki viszont erre semmi érdemleges választ nem adott. [...] ¹⁶ A közvélemény megüt-közése pedig fokozatosan felháborodássá fejlődik ki, ami egyre gyakrabban nyilvánul meg. A felháborodás ma már nyilvános fórumokon hangzik el. Legutóbb például a kolozsvári magyar színház szilveszteri műsora külön számot szentelt ennek a kérdésnek, ahol éles szavakkal oktatja ki az illetékeseket a haladó hagyományok tiszteletéről és küldi őket vissza az iskolába, hogy megtanulják azt, amit elmulasztottak ezen a téren.

Amíg azonban az Előre és Utunk cikke, a színház említett szilveszteri műsora a bürokráciát teszi felelőssé az ügyért, addig a nem-hivatalos közvélemény ez esetben tudatos román sovíniszta megnyilvánulást lát. Ma már olyan kommentárokkal találkozunk, hogy ugyanazok a körök, sőt azok a személyek az értelmi szerzői a református kollégium udvarán elkezdődött építkezésnek, akik a burzsoá földesúri Románia idején értelmi szerzői voltak a régi magyar színház épülete lebontásának és helyén a Diákház (ma Egyetemiek háza) felépítésének, amely idétlen modernista tornyával megbontja a Farkas utca történelmi műemlék-egység, stílusjegye-jellegét. [...] ¹⁷

Ma már nevek vannak forgalomban, akiket a közvélemény felelőssé tesz ezért a kultúrbotrányért. Így pld. Daicovicu professzor neve, aki mint a műemlékbizottság elnöke meg kellett volna akadályozza az építkezést, de még inkább Raluca Ripan, a Babeş Egyetem rektorának neve, aki a szóbeszéd szerint kiismerhetetlen magas összeköttetései segítségével akadályozta meg az építkezés meghiúsítására irányuló akciókat.

A nemzeti kisebbséghez tartozó kolozsvári értelmiségiek körében egyébként általánosan elterjedt az a nézet, hogy a kolozsvári román sovínizmus (magyarellenesség és antiszemizmus) egyik főképviseelője Raluca Ripan, aki elvtelen összeköttetései révén eltávolítja környezetéből az olyan munkatársakat, akik akadályt jelentenek útjában, és szisztematikusan s ugyanakkor jól leplezve reakciós, és sovíniszta tevékenységet fejt ki. Hallottuk, hogy erről

16 A kihagyott részben a szerzők többek közt megjegyzik, hogy amikor Kolozsváron járt Móriusz Virág, Bölöni György és Csoóri Sándor, ők is nagyon fel voltak háborodva.

17 A szerzők szerint „a nem-hivatalos közvélemény ma már nem fogadja el azt, hogy itt csak bürokráciáról lenne szó... és azt veti ellene, hogy a román sajtó miért nem emeli fel akkor a szavát ez ellen, a kolozsvári román értelmiség, akadémikusok, egyetemi tanárok miért nem tiltakoznak ez ellen az eljárás ellen.”

számos esetben informálták felelős fórumainkat becsületes párttagok, sőt pártfórumok, pld. a Babeş egyetem alapszervezeti büroja s ennek ellenére Raluca Ripan magas összeköttetései révén egyre nagyobb szerephez jut politikai életünkben.

d) Végül azt az aggályukat, hogy a Magyar Autonóm Tartomány létrehozásával kapcsolatosan jelentkezik egy törekvés Kolozsvár és más nem Autonóm-tartománybeli város magyar kultúrcentrum jellegének felszámolására – azért vélik megokoltnak, mert különböző átszervezésekkel kapcsolatban magyar kultúrintézmények felszámolására vagy Marosvásárhelyre való átköltöztetésére került sor.

Így az Írószövetség Magyar Autonóm Tartomány-beli folyóiratának, az Igaz Szónak a megjelenésével egyidejűleg Kolozsváron megszűnt az Irodalmi Almanach. Ez még nem okozott különösebb problémát, de ezzel kapcsolatban és ezt követően felmerült az a terv, hogy Marosvásárhelyen létrehozzák a Magyar Autonóm Tartomány Könyvkiadóvállalatát. Mint-hogy azonban Marosvásárhelyen megfelelő káderek nem voltak elegendő számban, a különböző kiadók kolozsvári fiókszerkesztőségeinek kádereit akarták áthelyeztetni Vásárhelyre. (legalábbis abban az időben ilyen hírek tartották izgalomban e szerkesztőségek tagjait.) Ez egyet jelentett volna a kiadók kolozsvári magyar fiókszerkesztőségeinek nagyméretű leépítésével. Ez a terv akkor kivihetetlen volt és levették a napirendről. Azóta azonban új formában merült fel és valósult meg. És pedig az Igaz Szó szerkesztősége mellett magyar nyelvű irodalmi kiadó alakult. S ezzel kapcsolatban valóban megjelentek az új kiadók szervezői Kolozsvárt és rekrutálni kezdték a kádereket, írókat, szerkesztőket kerestek fel ajánlatukkal. Kolozsvári irodalmi körökben egészségtelen jelenségnek tekintik azt, hogy a vásárhelyi újonnan alakuló irodalmi intézmények kádernevelés helyett káderimportálással, szipkázással igyekeznek fedezni szükségleteiket.

Állandó beszéd tárgya Kolozsvárt a különböző magyar nyelvű főiskolák s főként a Bolyai Tudományegyetem Marosvásárhelyre való költöztetése. Ezzel kapcsolatban a Kolozsvári Színművészeti Főiskola felszámolása, román szekciójának beolvasztása a bukaresti Szín- és Filmművészeti Főiskolába, magyar szekciójának Marosvásárhelyre való költöztetése önmagában még nem keltett megütközést. A vásárhelyi színház művészi színvonala ugyanis biztosíték arra, hogy mellette egy színművészeti főiskola létesítése helyes intézkedés. Ami azonban a főiskola vásárhelyi ellátottságát illeti, ezen a téren már komoly panaszokat hallani. Diákok hiánya, megfelelő helyiségek hiánya legalább is arra mutat, hogy ebből a szempontból ezideig nehezebb a főiskola vásárhelyi helyzete, mint Kolozsvárt volt, amit a nacionalisták kihasználnak zavartkeltésre.

De ma már kósza hírek keringenek a városban arról, hogy a Színművészeti Főiskola után Vásárhelyre költöztetik a Zeneművészeti főiskolát is. Holott ez úgy az intézményre, mint Kolozsvár zenekultúrájára nézve súlyos csapás lenne.

Végül a Bolyai Tudományegyetem Marosvásárhelyre költöztetésének újra és újra felmerülő rémképe, amely nemcsak gazdasági szempontból abszurdum, de politikai szempontból a magyar [???] szeparatizmus nyílt támogatása, a román sovíniszták eredeti vágyainak teljesülése lenne. (1945-ben a román nacionalizmus azért küzdött körömszakadtáig, hogy a magyar egyetem, ha már meg kell engedni, ne Kolozsvárt, hanem vidéken, Enyeden vagy máshol legyen). És az egyetem Vásárhelyre költöztetése egyben azt is jelentené, hogy a magyar egyetem egy pedagógiai főiskola rangjára süllyedne vissza, nélkülözve olyan intézményeket, mint az egyetemi könyvtár, a Botanikus Kert, az Akadémiai Fiók laboratóriumai, archívumai, stb., a tudományos képzés számos nélkülözhetetlen és Kolozsvárt kiépült intézménye. (A marosvásárhelyi Teleki-téka, és más intézmények ebből a szempontból igen egyoldalúak és

nem pótolhatják a kolozsvári lehetőségeket). Ezek a kérdések meg-megújuló beszédanyagok a kolozsvári magyar értelmiségiek, főként egyetemi és főiskolai káderek között, mert bár reális formában még nem merült fel a terv, az emberek Damoklész kardként érzik ezt a veszélyt fejük felett lebegni, mert mit mondják: „nem zörög a haraszt, ha nem fúj a szél.” S mivel – bár úgy lehet sokszor jóindulatú tájékoztatásból – román körökben is szoktak beszélni erről, még pedig mint perspektivikus szempontból helyes feladatról, (persze ebben meg van a szerepe a román sovínisztáknak is) – a magyar nacionalisták románellenes éllel teszik fel és terjesztik a diverziós kérdést: kinek érdeke számítani a magyar egyetemet Kolozsvárról?

e) Ehhez hasonló problémák nemcsak Kolozsvárt de a vidéken is jelentkeznek, Bánffyhunyadi példál (Kolozs tartomány) bonyolult módon jelentkezik a magyar iskola ügye. [...] ¹⁸

f) A kolozsvári magyar dolgozók egy része körében elterjedt az a felfogás – és nyíltan egészségtelen jelenségek táplálják ezt is, hogy Kolozsváron vannak úgynevezett „román vállalatok”, ahol a vezetőségben érvényesülő sovíniszta vonal következtében magyar dolgozók inkább csak alsóbb beosztásban nyerhetnek alkalmazást. Ilyen „román vállalat”-nak számítjuk például a Gáz-társaságot, az Egyetemi Könyvtárat. (Föltehető, hogy ennek a magyar megfelelője is meg van Kolozsváron, vagyis olyan intézmények, amelyek vezetésében, káderpolitikájában magyar nacionalista megnyilvánulásokat látnak egyes román körök.)

Az értelmiségiek körében A Magyar Autonóm Tartománnyal kapcsolatban kialakuló egészségtelen hangulat persze nem egyszerűen és nyíltan a román sovínizmus romanizálási törekvéséből fakad, hanem bonyolultabb szövevény eredménye. Jelentős szerepe van ebben több vásárhelyi elvtárs lokálpatriotizmus táplálta törekvésének és munkamódszerének.

A tapasztalat emellett valahogy arra utal, hogy míg Kolozsvárt egy magyar kulturális intézmény fejlesztésének számos bürokratikus és más természetű akadálya van, addig Marosvásárhelyen ebből a szempontból paradicsomi állapotok vannak. (Például a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Főiskola könyvtáraiban megjelenésük után néhány héttel megkaphatók a magyarországi orvosi, irodalmi, filozófiai-ideológiai könyvtermés és legértékesebb példányai, az összes szükséges magyarországi folyóiratok, időszaki sajtó stb. A Bolyai Egyetem szakemberei számára pedig kivételes eseményszámba megy a vonatkozó szakirodalom egy töredékének megszerzése).

Ilyen körülmények között a magyar értelmiség egy bizonyos rétegében veszedelmes szeparatista illúziók kezdik felütni a fejüket, s ezt a vásárhelyi elvtársak ama bizonyos lokálpatrióta része csak táplálja. A román sovíniszták és a székelyföldi sajátos autonómia-sovínizmus együttes hatása alatt egyes körökben veszedelmes nacionalista illúzió kezd kialakulni a „kis magyar hazáról”, ahol van lehetőség zavartalanul művelni a magyar kultúrát) és lehetőleg minél kevesebb román látni). Ez persze csak hangulat. Megfogalmazatlanul a levegőben van. De veszedelmes nacionalista hangulat. Ez a lehetőség, ez a hangulat aztán erőteljes reakciót vált ki azok részéről, akik nem hajlandók arra, hogy „emigráljanak” a Magyar Autonóm Tartományba.

Az ellenállásnak egy tipikus megnyilvánulása volt az, hogy legutóbb, amikor néhány vásárhelyi elvtárs – szintén kaderszerzés céljából – Kolozsvárt tartózkodott, egy kolozsvári epésen kérdezte meg őket, hogy mikor jönnek már a Mátyás szoborért, hogy azt is átvigyük Vásárhelyre.

Ezek az értelmiségiek egyre inkább hajlanak arra, hogy úgy lássák, hogy az Autonóm Tartománnyal egy gettó-szerű képződményt hoztak létre a magyar nyelv, a magyar kultúra

18 A Bánffyhunyadi elrománosításáról szóló részt kihagytuk.

számára, aminek megléte lehetővé teszi azt, hogy mindenhol máshol fokozatosan felszámolják városaink kétnyelvű jellegét, románosítsák a Magyar Autonóm Tartományon kívül levő vegyes lakosságú városokat.

3. A nemzeti kérdés a tudományos élet és az egyetemi élet terén

1) A tudományok terén tevékenykedő magyar értelmiségiek egyik legnagyobb problémája az, hogy hazánkban mindezekig megoldatlan a szaktudományi anyagok magyar nyelvű publikálásának ügye.

Példaképp említünk itt egy nyelvtudományi munkát: Szabó T. Attilának a csángó kicsinyítő képzőkről írt szakmunkáját, amelynek kiadásáról a szerző azért kellett lemondjon, mert az Akadémia magyarnyelvű szakmunkát nem ad ki, a mű román nyelvre való lefordítása pedig érdektelen és egyben megvalósíthatatlan volt. [...]¹⁹

A magyar nyelvű publikációs lehetőség hiánya ma már tudományos életünk egyik legakuttabb problémájává vált: fékezi tudósaink, professzoraink tudományos tevékenységét, megnehezíti sőt egyes esetekben egyenesen akadályozza a fiatal, tudományos káderek kifejlődését. Számos – többek között technikai – okokból gyakorlatilag megoldhatatlan, hogy a magyar tudományos dolgozók tanulmányaikat román nyelven közöljék a román szakkiadványokban. Ez fontos feladat, de nem oldja meg a másikat. [...]²⁰

Tudományos életünkkel kapcsolatosan a publikálási lehetőség alapvető kérdésén kívül a magyar szakkádereket más jelenségek is foglalkoztatják. Ezek közül adunk itt néhányat:

a) Egyesek román sovíniszta káderpolitikával magyarazzák azt, hogy az Akadémián és más tudományos intézetekben a magyar szakembereket mellőzik. Például az Akadémia kolozsvári fiókja irodalmi szekcióján dolgozó nyolc fizetett tudományos dolgozó között csak két magyar szakember van (Jancsó Elemér és Abafáy Gusztáv), ezek is csak félnormával.

b) Helytelen és egyes szakemberek nemzeti önértékét sérti, hogy román nyelvű szakkönyveink egy része elhallgatja az illető probléma magyar vonatkozásait. [...]²¹

c) Különböző elvtársak számos észrevételt közöltek, mely arra utal, hogy a Kolozsvári Egyetemi Könyvtár vezetésében érvényesülnek nacionalista jelenségek.

– Általános az a vélemény, hogy a Bolyai Egyetem könyvellátását az Egyetemi Könyvtár mostohán kezeli (például a Babeşhez viszonyítva) Hogy a magyar egyetem sajátos szükségleteivel szemben közömbösség nyilvánul meg. [...]²²

– Az Egyetemi Könyvtár káderpolitikájában sovíniszta megnyilvánulások észlelhetők.

d) A régi, politikailag kompromittált szakemberek eltávolítása, a különböző politikai szempontok által meghatározott káder-mozgások alkalmával az emberek állandóan összehasonlításokat tettek a Babeş Egyetemmel. Ez összehasonlítások eredménye az volt, hogy a Bolyain sokkal „szigorúbb” mértékkel mérték, hogy ennek következtében a Babeş szakmai szempontból sokkal kedvezőbb helyzetben van. Hogy a Bolyain végrehajtott tisztogatások, színvonala szempontjából az egyetemet sok tekintetben a középiskola színvonalára süllyesztették. Ezt a helyzetet a magyar nacionalizmus felhasználhatta arra, hogy úgy értelmezze, miszerint azért van ez így, mert a Babeş egyetemnek jobbnak kell lennie. Ezt kellett biztosítani.

19 A kihagyott bekezdésben arról van szó, hogy mivel szaktudományos publikációra nincs lehetőség, ez az érintettekben táplálja az elégedetlenséget.

20 Kihagytuk azt a részt, melyben a tudományos publikációk problémáját részletezik a szerzők.

21 Ezt az állítást – a kihagyott részben – konkrét példával (egy román geológiai szakkiadvánnyal) támasztják alá.

22 A magyar irodalom klasszikusaihoz nem lehet hozzáférni, a bibliográfiai szolgálat elhanyagolja a magyar műveket – olvasható a kihagyott részben.

És tévedés lenne azt gondolni, hogy ezek a hangulatok azóta elmúltak. Azóta azt tapasztalják szakembereink, hogy a Babeş egyetem anyagi ellátottság szempontjából sokkal kedvezményesebb helyzetben van, mint a Bolyai és a túlérzékenység szakembereink részéről gyakran úgy nyilvánul meg, hogy a Babeş-beli kollegákkal való érintkezést szívesen elkerülik, mert úgy érzik, hogy a túloldal udvariasan lekezeli, lenézi őket. [...]²³

Hogy a felső fórumok előnyben részesítik a Babeş egyetemet és mellőzik a Bolyait, azt leginkább abban látják (és ez szokott beszéd tárgya lenni), hogy

1) A Babeşnek a Központi épületén kívül, amelybe szinte kétszer beférne a Bolyai meglévő két épülete, még ott vannak a Botanikus kert épületei, a Mikó-kerti laboratóriumok, a Majális utcai intézetek, az Augustus 23. utcai épület stb., amelyhez legutóbb még egy új szerzemény, a Malinovszkij tér egyik hatalmas palotája járult, amelybe a Babeş jogi kara nyert elhelyezést.

2) Felszerelés, könyvek beruházások dolgában a Bolyairól gyakran megfélekednek és általában aránytalanul kevesebbet juttatnak, mint a Babeşnek. A Bolyai mellőzöttségét nemcsak nagyobb méretű dolgokban látják, hanem „apróbb” jelenségek formájában is lépten-nyomon találunk ilyen eseteket [...]²⁴

A magyar nacionalizmus – amelynek még van talaja az értelmiségiek között és minden esetben maximálisan kihasznál minden rendelkezésére álló izgatási lehetőséget –, ha másképp nem árthat, propagálja a nemzeti elzárkózást. Ez a leplezett „szelídebb” formája a magyar nacionalizmusnak. De amiben hibáink, a nemzeti érzékenység iránti közömbösségünk, a román sovinizmussal szemben megnyilvánuló szájtátiságunk révén a magyar nacionalizmust reális sérelmekkel tápláljuk, akkor agresszívvé válik. Akkor felmelegíti a magyar reakciónak olyan régi érveit, hogy a román demokrácia csak a kirakat számára hozta létre a magyar egyetemet. Meg kellett csinálni, de nem szívügye, s előbb-utóbb majd, amikor kifelé már nem lesz szüksége rá, felszámolja. (S mert vannak román sovinizista elemek, akik valóban így gondolkodnak, s ezek közül egyesek olykor befolyásos pozíciókba is befurakodhatnak s onnan fejthetik ki romboló tevékenységüket, kéz kezét mos alapon a román sovinizmus kitűnően kezére játszik a magyar nacionalizmusnak.)

A Bolyai Egyetem különböző karainak és tagozatainak felszámolása, mint a filozófiai kar, a közgazdasági tagozat és legutóbb a pedagógia-lélektan tagozat fokozatos felszámolása olyan intézkedések voltak, amelyek elég jelentős körökben keltettek komoly nyugtalanságot, és még most is foglalkoztatják az érintetteket. Különösen az egyetem közgazdasági tagozatának felszámolásával²⁵ kapcsolatban jelentkezett igen nagyfokú nyugtalanság. Ezeket az intézkedéseket főként azért bírálják az emberek, mert úgy vélik, hogy mechanikusak, hogy nem veszik figyelembe a magyar lakosságú vidékek szakember-szükségeit. [...]²⁶

A magyar nacionalizmus azt a tételét, hogy a Bolyai Egyetem nem szívügye a román demokráciának, alátámasztja azzal is, hogy tízéves fennállása óta az egyetemet Grozán (és

23 Kihagytuk a konkrét példák felsorolását.

24 További konkrét példák felsorolását elhagyjuk.

25 Az 1951/52-es tanévtől a Babeş és a Bolyai Tudományegyetemek jogi karainak, és a Bolyai Tudományegyetem közgazdaságtudományi karának külön főiskolává egyesítése útján megszervezték a Kolozsvári Jog- és Közgazdaságtudományi Főiskolát (Institut de Ştiinţe Juridice din Cluj). A jogi fakultás magyar és román tanítási nyelvű tagozatokból állt, a gazdaságtudományin csak magyar nyelven folyt tanítás. Az intézményt két év múltán megszüntették, a karok visszakerültek „anyaintézményeikhez”, de a Bolyai Tudományegyetem a korábbi, Malinovszkij (Hunyadi) téri épületét nem kapta vissza.

26 Az emberek arra hívatkoznak – olvashatjuk a kihagyott részben –, hogy az illetékesek nem veszik figyelembe a Bolyai egyetem „sajátos helyzetét és sajátos problémáit”.

annakidején Lucán) kívül, senki meg nem látogatta, hogy számba vegye milyen problémák, nehézségek vannak. [...] ²⁷

6. A nemzeti kérdéstről szóló marxi-lenini tanítás hazánk viszonyaira való alkalmazásának néhány problémája

Az előbbiekből az derül ki, hogy párt- és állami szerveink gyakorlati politikai munkájuk során több esetben elhanyagolták a nemzeti kérdést, több esetben nem tanúsítottak kellő elmélyülést ebben a kérdésben, s ebből olyan helyzetek származtak, amelyeket felhasználhatott a nacionalizmus zavartkeltésre, a bizalmatlanság elhintésére.

Többeknek az a véleménye, hogy a gyakorlati politikai munka e hiányosságai összefüggésben vannak azzal, hogy a nemzeti kérdésnek hazánkban jelentkező sajátosságai nem eléggé képzeték elmélyült elméleti vizsgálódás tárgyát, hogy nem alkalmaztuk eléggé alkotó módon a marxizmus idevonatkozó tanításait, hogy nem dolgoztuk ki eléggé sajátos helyi viszonyainkra. [...] ²⁸

Ezekkel függ össze néhány igen akut elméleti kérdés, amelyeknek nem kellő tisztázottsága nem csak propaganda munkánkban, de egyes állami és pártszervünk politikai gyakorlatában is gyakran negatív módon érezteti hatását. Felsoroljuk itt e nem kellőleg tisztázott elméleti kérdések néhányát: [...] ²⁹

d) Az asszimiláció kérdése általában.

Ennek a kérdésnek is hiányzik a kellő marxista megvilágítása, ami azt jelenti, hogy ott ahol felmerül a tájékozatlanság, félreértések kísérik. Ennek a kérdésnek azonban sajátos vonatkozása is van:

e) A csángó kérdés.

Történelem körökben e kérdésben két egymással ellentmondó felfogás jelentkezik:

Az egyik felfogás a moldvai csángók elrománosítási folyamatát úgy tekinti, mint egy helyes, egészséges folyamatot, amit elő kell segíteni, teljessé kell tenni. Tehát például: nincs szükség magyar nyelvű iskolákra a csángóvidéken. Ez az álláspont lenini tételekkel próbálja alátámasztani igazát. Azzal ugyanis, hogy Lenin maga is ellene volt a „dezasszimilációnak”, mert marxista szempontból fő kérdés az, hogy milyen nemzeti formában tudjuk közvetíteni valamely nép felé a szocialista eszméket. Minthogy a moldvai csángók mind tudnak románul, sőt minthogy ők maguk sem kívánják a magyar iskolákat, ebből a szempontból – úgymond – fölösleges fáradság s a feladatok bonyolítása maguknak, az érdekelteknek az akarata ellenére költséges intézményeket teremteni számukra, amelyek a magyar kultúrát közvetítsék, amelyeknek az lenne a szerepe, hogy visszamagyarosítsák a csángókat.

A másik álláspont szerint ez az eljárás csak ott jogos, ahol a románosodási folyamat már a magyar anyanyelv elvesztése, kihalása fokára jutott. A moldvai csángók jelentős részénél azonban a múltbeli tüzzel-vassal való románosítási politika ellenére, a magyar nyelv –

27 A 4. és 5. fejezetet („A nemzeti kérdéstről szóló marxi-lenini tanítás hazánk viszonyaira való alkalmazásának néhány problémája”, és a „Hazafias nevelés, proletár-internacionalista nevelés a magyar nemzeti kisebbség körében”) teljes egészében elhagytuk.

28 A szerzők úgy vélik, hogy „meglehetősen mereven és dogmatikusan alkalmazzuk a nemzeti kérdés Szovjetunióbeli megoldásának tapasztalatait, anélkül, hogy kellően figyelembe vennénk azokat az igen lényeges eltéréseket, amelyek a mi helyzetünket jellemzik és megkülönböztetik a Szovjetunióbeli helyzettől.” Ezt követően számos példát hoznak fel a szovjetunióbeli nemzeti kisebbségek és a magyar kisebbség helyzete közti különbségekre.

29 Az a) – c) pontokat kihagytuk. Ezekben „A magyar kultúrfőként nacionalista jelszava” kérdéséről, „A romániai magyar nemzeti kisebbség nemzeti kultúrájának kettős jellege, mint probléma” (egyesekek szerint jelentkezik az a tendencia, hogy az erdélyi magyarság kultúráját az egyetemes magyar nemzeti kultúrától teljesen különállónak kell tekinteni, mert csak a romániai kultúrához kötődik, annak része), és „A nemzeti kisebbségek hazafias nevelésével kapcsolatos elméleti kérdések”-ről van szó.

anyanyelve a csángó lakosságnak, virágzik a sajátos csángó-magyar folklór. Tehát ebben az esetben nincs szó dezasszimilációs politikáról, csak a szocialista állam nemzetiségi politikájából következő jogok biztosításáról (anyanyelven való oktatás joga) a nemzeti kultúra szabad fejlesztésének joga). Az, hogy ezek a csángók mind tudnak románul, semmi esetre sem lehet érv a mellett, hogy nincs szükségük magyar iskolákra. Ami azt a nézetet illeti, hogy maguk a csángók sem kívánják a magyar iskolákat, hogy akaratuk ellenére erőltetnék rájuk a magyar iskolát, magyar kultúrát, arra ez az álláspont azt válaszolja, hogy ha egyes helyeken lettek volna ilyenyszerű megnyilvánulások, azok annak a szellemi terrornak, fenyegetőzéseknek tudhatók be, amellyel a katolikus egyház, a katolikus papok, a csángó-kulákok segítségével még ma is üldözik a magyar nyelvet, a magyar dalokat abban való igyekezetükben, hogy a csángók elrománosításával román katolikusokat teremtsenek a maguk számára. Hivatkoznak számos esetre, amikor ezek a reakciós elemek katolikus papok és kulákok ezt a vallásos sötétségben élő népet ma is kiátkozással, gúnyal a testi és szellemi terror minden lehetséges eszközével megfélemlítés alatt tartják. (Durcovici iasi-i római katolikus püspök jelszava: „A magyar nyelv az ördög nyelve, magyarul beszél, az ördöggel társalog.” Ebben a terror-atmoszférában fordulhat elő az, hogy a csángók egy része nyíltan nem meri vállalni a magyar iskolát, hogy csak titokban, négy fal között mer magyarul beszélni, énekelni, hogy az idegennel szemben ebben a kérdésben végtelen bizalmatlan. [...]³⁰

f) A nemzeti kérdés megoldódott kérdés a R. N. K.-ban.

Ezt a megállapítást, amely hivatalos álláspontnak számít, a marxizmussal behatóbban foglalkozó, a kérdést és megvalósításainkat állandóan figyelemmel kísérő értelmiségiek és fejlett munkások (köztük számos propagandista), románok és kisebbségiek egyaránt nem értik számos olyan ellenvetéssel élnek, amelyek nem kerülhetők meg.

Ez a tétel ismeretünk szerint írásos dokumentumban először 1953 januárjában jelent meg (Gh. Gheorghiu Dej: A népi demokratikus rendszer további erősödése az RNK-ban. Igazság (Kolozsvár) 1953. I. 29.), de a kolozsvári propagandisták jól emlékeznek rá, hogy ez a tétel már egy évvel előbb, 1951 őszén Kolozsvárt mint hivatalos tétel jelentkezett, és már akkor számos ellenvetést váltott ki, de ideológia és politikai oktatásunkban helyet kapott.

– Ezzel kapcsolatos az első ellenvetés, amely szerint ha a nemzeti kérdés már 1951–1952-ben megoldott kérdés lett volna, ahogyan ezt már akkor tanítottuk – akkor mi szükség volt arra, hogy 1952 nyarán létrehívjuk a Magyar Autonóm Tartományt?

– A második ellenvetés már ennél sokkal keményebb diónak bizonyult: ha a nemzeti kérdés az antagonista osztálytársadalom talaján jön létre, hogyan lehet megoldani, felszámolni még mielőtt ez a talaj, az antagonista osztálytársadalom talaja fel nem számolódik? (Addig pártoktatásunkban úgy tárgyaltuk, hogy a nemzeti kérdés csak a kizsákmányolás mentes szocialista társadalomban oldódik meg véglegesen.) Ezt a tételt alátámasztja az, hogy a nacionalizmus az átmenet szakaszában még létezik, sőt a kizsákmányoló elemek szítják, gerjesztik a nacionalizmust. Lehet-e ilyen körülmények között azt állítani, hogy mi már megoldottuk a nemzetiségi kérdést? [...]³¹

30 Kihagytuk a következő részt, amelyben arról van szó, hogy a megjelent csángó folklór-kötet is azt bizonyítja, hogy a magyar iskolák nem a visszamagyarosítást szolgálják. A két eltérő álláspont közt csak a nacionalizmusmentes tudományos kutatás dönthet.

31 A kihagyott részben részletesen kifejtik mindazokat az ellenvetéseket, amelyek kételkednek abban, hogy Romániában valóban megoldották volna a kisebbségi kérdést.

7. *Konklúziók és javaslatok a magyar dolgozók körében ható nacionalista eszmék és hangulatok elszigetelésére irányuló munkával kapcsolatosan*

A bizottság munkája során arra a véleményre jutott, hogy az adott kérdésben nem az a fő feladata, hogy a magyar vagy román nacionalisták ellenséges tevékenységét megállapítsa. Ezek az ellenséges elemek igen világos képletet jelentenek számunkra. Közismert sablonszerű viselkedésformáik vannak.

Közismert az a nacionalista megnyilvánulás, hogy üzleteinkben a román kiszolgáló a román vevőt, a magyar kiszolgáló a magyar vevőt részesíti előnyben, hogy a román és magyar nacionalista egyaránt a mindennapi életben tüntetően csak saját nyelvén beszél, ha tud is a másik nyelvén, s ha a másik nem érti: megjegyzéseket tesz. Általánosan ismertek a sportpályák nacionalista-huligán megnyilvánulásai magyar és román részről egyaránt, a magyar nacionalizmusnak az a törekvése, hogy a magyar sport nemzetközi sikereit a nacionalista gőg táplálására a román sporttal való nacionalista jellegű összehasonlításokra használja fel. Ennek ellenhatásaként a román sovinizták ócsárolják a magyar sportot és a nemzetközi sporttalálkozón tüntetően szurkolnak a magyarok mindenkori ellenfeleinek (pld. a futball világbajnokságon Brazíliának, Uruguaynak, Nyugat-Németországnak).

A nacionalizmus e közismert megnyilvánulásait kiegészíthetjük még egy sor más hasonló megnyilvánulással:

Román és magyar nacionalistákra egyaránt jellemző a másik nép történelme, kulturális hagyományai iránti közömbösség vagy előítélet, a saját történelmének, hagyományainak kritikátlan kultusza. [...] ³²

Mindkét oldal nacionalistái a saját nemzetük kulturális fölényének kidomborítására törekzenek a másikkal szemben.

Román és magyar nacionalistára egyaránt jellemző, hogy a párt és a kormány minden lépését, intézkedését, reformját, amely a nemzeti kérdés megoldására irányul – igyekszik a maga szája íze szerint kiforgatni, elsikkasztani, hamisan értelmezni, zavart kelteni körülötte, valamilyen módon nacionalista tőkét kovácsolni belőle.

Mi tette lehetővé azt az egészségtelen jelenséget? Az előbbieik alapján megállapíthatjuk, hogy jelentős mértékben járult ehhez hozzá az, hogy mi kommunisták is elhanyagoltuk ezt a kérdést az utóbbi években, hogy az e téren kifejtett politikai munka nagymértékben formális és kampányszerű volt. Egyes párt és állami szerveink nem mindig szenteltek kellő figyelmet a nemzeti kisebbségek sajátos kérdéseinek, a formális munka – a valóságban gyakran a tapintatlanságokban, szűkkeblűségben, közömbösségben nyilvánult meg. Nem voltunk eléggé éberek, nemcsak a magyar nacionalizmus, de a román sovinizta törekvésekkel szemben sem, amelyek nem egyszer állami szerveinkbe befurakodva érvényesültek. Ez a helyzet kapóra jött a magyar nacionalizmusnak, amely alaposan ki is használta a rossz munkák kínálta lehetőségeket. [...] ³³

A magyar értelmiségi körökben jelentkező burzsoá-nacionalista befolyások elleni harc néhány problémája. Korabeli fogalmazvány. (Tóth Sándor munkája.) SZTE Társadalomelméleti és Kortörténeti Gyűjtemény, Ms. 4433.

32 A szerzők példaként említik, hogy a magyar történészek 1848 kapcsán előszeretettel emlegetik Marxnak az erdélyi – a magyar forradalommal szembenálló – román nemzeti mozgalmat elítélő szavait.

33 A jelentés hátralévő részében konkrét javaslatokat fogalmaznak meg a magyar sérelmek orvoslására, illetve csatoltak egy függelék, melyben az antiszemizmussal és a zsidókérdéssel foglalkoznak.